

Zo zijn we niet getrouwd

Een onderzoek naar omvang en aard van huwelijksdwang,
achterlating en huwelijkse gevangenschap

Eliane Smits van Waesberghe
Iris Sportel
Lisanne Drost
Esther van Eijk
Elja Diepenbrock

Met medewerking van
Shirin Musa
Harrie Jonkman
Tinka van der Kooij
Susan Rutten
Suzanne Tan

Maastricht University

femmes for freedom

*Verwey-
Jonker*
Instituut

‘Zo zijn we niet getrouwd’

*Een onderzoek naar omvang en aard van huwelijksdwang,
achterlating en huwelijkse gevangenschap*

Eliane Smits van Waesberghe
Iris Sportel
Lisanne Drost
Esther van Eijk
Elja Diepenbrock

Met medewerking van
Shirin Musa
Harrie Jonkman
Tinka van der Kooij
Susan Rutten
Suzanne Tan

Augustus 2014

Inhoud

Managementsamenvatting	5
1 Inleiding	21
2 Context en uitvoering onderzoek	23
2.1 Aanleiding en onderzoeksvragen	23
2.2 Wetgeving en maatregelen	23
2.3 Huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap	24
2.4 Eerder onderzoek naar huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap	27
2.5 Methoden van onderzoek	31
3 Quick scan internationale literatuur huwelijksdwang	33
3.1 Gedwongen huwelijken	33
3.2 Achterlating	39
3.3 Huwelijkse gevangenschap	40
3.4 Samenvattend	42
4 Dossieronderzoek en bestaande registraties	45
4.1 De aanpak	45
4.2 Dossieronderzoek Buitenlandse Zaken	46
4.3 Registraties van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND)	50
4.4 Inventarisatie registraties bij Steunpunten Huiselijk Geweld en expertisecentra	51
4.5 Inventarisatie registraties bij Stichting Steun Remigranten en de landelijke werkgroep Mudawwanah	55
4.5 Samenvattend	56
5 Een landelijk beeld: de enquête en interviews met sleutelfiguren	59
5.1 Landelijke enquête en interviews sleutelfiguren: methode en respons	59
5.2 Aard en kenmerken gezien door de ogen van de professional	60
5.3 Aanleiding, motieven en vormen van uitgeoefende dwang	63
5.4 Samenvattend	65
6 Educated guess van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap	67
6.1 De aanpak van de educated guess	67
6.2 Een minimale ondergrens: bestaande registraties betreffende huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap (a)	68
6.3 Omvangschattingen van de professionals bevraagd in de enquête (n=522) (b)	69
6.4 Omvangschattingen van de professionals bevraagd in de telefonische interviews (c)	74
6.5 Omvangschattingen van de experts (d)	75
6.6 Samenvattend	76
7 Verdieping in negen gemeenten	79
7.1 Methoden van onderzoek	79

7.2	Huwelijksdwang	80
7.3	Achterlating in het land van herkomst	88
7.4	Huwelijkse gevangenschap	92
7.5	Samenvattend	98
8	Ervaringsdeskundigen over huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap	101
8.1	Methoden van onderzoek	101
8.2	Achtergrondkenmerken respondenten	102
8.3	Huwelijksdwang	102
8.4	Achterlating	106
8.5	Huwelijkse gevangenschap	110
8.6	Samenvattend	112
9	Verschijningsvormen en toekomstontwikkelingen	115
9.1	Huwelijksdwang	115
9.2	Achterlating	117
9.3	Huwelijkse gevangenschap	118
9.4	Toekomstige ontwikkelingen in huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap	119
9.5	Samenvattend	123
10	Samenvattende conclusies	125
	Literatuur	139
	Bijlagen	
1	Risicoscreening	143
2	Geraadpleegde experts	145
3	Korte biografieën van de ervaringsdeskundigen	147
4	Inventarisatie registraties bij instellingen Federatie Opvang	151

Managementsamenvatting

Aanleiding, doel en onderzoeksvragen

De problematiek van huwelijksdwang, achterlating in het land van herkomst en huwelijkse gevangenschap heeft in de afgelopen jaren in Nederland in toenemende mate politieke aandacht gegenereerd. Tot op heden ontbreekt echter een overzicht van de omvang en aard van de problematiek. Deze informatie is van groot belang voor het opstellen van doeltreffend beleid om huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap tegen te kunnen gaan.

Doel van dit onderzoek is het verkrijgen van een landelijk beeld van de omvang en de aard van de problematiek van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in Nederland. De volgende onderzoeksvragen staan daarbij centraal:

1. Wat was de totale omvang (*educated guess*) en minimale omvang van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in Nederland in de periode tussen 1 januari 2011 en 31 december 2012?
2. Welke achtergrondkenmerken hadden betrokkenen die te maken hadden met huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap?
3. Wat kan er gezegd worden over de ernst van en de aanleiding tot de uitgeoefende dwang en welke verschijningsvormen zijn te onderscheiden?
4. Is er vanuit bestaande kennis en onderzoek over de omvang en aard van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap uit andere Europese landen een vergelijking te maken met de omvang daarvan in Nederland? Zijn er (aanzienlijke) verschillen tussen de omvang in Nederland en andere Europese landen of zijn de aantallen vergelijkbaar? Welke onderzoeks- en registratiemethoden hanteren andere landen en komen deze overeen met die van Nederland? Zijn er aantoonbare factoren in andere Europese landen die verschillen of overeenkomsten in de omvang kunnen verklaren?
5. Wat zijn de vooruitzichten op langere termijn voor de problematiek van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in Nederland?

Huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap

Er bestaat een sterke samenhang tussen de drie onderwerpen van onderzoek. In alle drie de gevallen is sprake van dwang, maar in verschillende levensfasen. Het gaat om de dwang om een bepaalde partner te kiezen of een huwelijk aan te gaan met een door familie gekozen partner, de dwang het huwelijk voort te zetten en het onder dwang verblijven op een bepaalde locatie, al dan niet met

kinderen. In alle drie de gevallen kan een internationaal element voorkomen. In het geval van achterlating in het land van herkomst is dit vanzelfsprekend, maar ook gedwongen huwelijken en huwelijkse gevangenschap kunnen een migratiecomponent bevatten. Huwelijkse gevangenschap kan bijvoorbeeld ontstaan in het buitenland als gevolg van achterlating, of door de interactie van het Nederlandse en een buitenlands familierechtsysteem. Huwelijkse gevangenschap kan echter ook binnen een volledig Nederlandse context plaatsvinden, bijvoorbeeld wanneer een burgerlijke echtscheiding niet religieus wordt erkend. Huwelijksdwang kan zowel in Nederland als in het buitenland plaatsvinden, waarbij soms het verkrijgen van toegang via de verblijfstatus van een partner in Nederland een rol kan spelen. Om de complexiteit van waar deze problematiek voorkomt zo goed mogelijk af te dekken, inventariseren de onderzoekers de voorkomende gevallen in Nederland en betrekken zij ook de signalen van Nederlandse ambassades en niet-gouvernementele organisaties (NGO's) in de diverse herkomstlanden.

Methoden van onderzoek

Vanwege de complexiteit van de drie onderzochte onderwerpen hebben we ervoor gekozen om de problematiek met behulp van verschillende methoden te onderzoeken. De inzet van verschillende onderzoeksmethoden, ook wel triangulatie genoemd, vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek. In dit onderzoek hebben we gekozen voor een grotendeels indirecte aanpak, waarbij we gegevens hebben verzameld onder professionals en organisaties die in hun werk mogelijk in aanraking komen met de onderzochte problematiek. Zo zijn we gekomen tot een *educated guess* over de omvang van de problematiek in Nederland. Daarnaast zijn er enkele casestudies met ervaringsdeskundigen gedaan.

Deze indirecte aanpak heeft als voordeel dat het zodoende mogelijk is om met een relatief kleine tijdsinvestering en budget efficiënt onderzoek te doen naar een zeer gevoelig onderwerp dat zich minder goed leent voor een grootschalig onderzoek onder de algemene bevolking. Het nadeel is echter dat slechts een deel van de getroffen personen zich meldt bij de hulpverlening, waardoor bepaalde groepen ondervertegenwoordigd kunnen zijn. Tegelijkertijd bestaat het risico dat dezelfde mensen bij meerdere instanties bekend zijn, en zo dubbeltellingen kunnen ontstaan. Met deze factoren zullen wij rekening houden bij de analyse van de gegevens.

Het onderzoek is opgezet in verschillende fasen, die elkaar deels overlappen. In de eerste fase is er een literatuuronderzoek verricht naar Nederland en enkele andere Europese landen. In de tweede fase zijn bestaande registraties van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap opgevraagd bij onder andere NGO's, de IND, SHG's en de vrouwenopvang. Ook hebben we een dossieronderzoek gedaan bij het ministerie van Buitenlandse Zaken, waarbij dossiers van verzoeken om consulaire bijstand vanuit het buitenland zijn gescand op aanwijzingen voor huwelijksdwang, achterlating of huwelijkse gevangenschap.

De derde fase van het onderzoek bestond uit een landelijke enquête onder hulpverleners waarbij hen werd gevraagd naar hun ervaringen met huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap. In totaal zijn 522 enquêtes afgenomen onder verschillende categorieën professionals, zoals huisartsen, zorgcoördinatoren van scholen en medewerkers van jeugdgezondheidszorg, GGD en van migranten- en zelforganisaties. Daarnaast hebben we interviews gehouden met sleutelfiguren op landelijk niveau. De bevindingen uit de tweede en derde fase zijn de basis voor een *educated guess*, waarin we een bandbreedte aangeven voor de drie thema's. De expertcommissie van dit onderzoek heeft ook uitspraken gedaan over de *educated guess*.

Een verdieping in negen gemeenten vormt de vierde fase van het onderzoek. Het gaat hierbij om drie grote steden, een grotere en kleinere gemeente buiten de randstad en meerdere gemeenten met een grote orthodox protestants-christelijke populatie, gelegen in de zogenoemde *bible belt*. In deze gemeenten hebben we 58 interviews gehouden met professionals en hulpverleners. Ook is er in een aantal wijken van deze gemeenten veldwerk uitgevoerd.

De vijfde fase van het onderzoek bestond uit casestudies van dertien ervaringsdeskundigen: personen die huwelijksdwang, achterlating en/of huwelijkse gevangenschap zelf hebben ervaren. Hun verhalen vormen de basis voor hoofdstuk 8. Op basis van de casestudies, in combinatie met de gegevens uit de eerdere fasen, zijn er verschillende verschijningsvormen vastgesteld. In de zesde fase van het onderzoek hebben we gegevens uit de eerdere fasen gebruikt om te komen tot een beschrijving van verschijningsvormen en toekomstige ontwikkelingen. Deze analyse is vervolgens voorgelegd aan een expertcommissie van professionals.

Samenvattende conclusies

Onderzoeksvraag 1

In dit onderzoek was de hoofdvraag gericht op de totale omvang van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap. Om de omvang te bepalen gebruikten we de methode van de *educated guess*. Het ging daarbij om een periode, met terugwerkende kracht, van begin 2011 tot eind 2012. Om tot een gedegen omvangschatting te komen, maakten we gebruik van een zogenoemde triangulatie van methoden. Dit betekent dat we van ten minste vier verschillende methoden onderzoeksdata hebben onttrokken om tot een *educated guess* (minimale ondergrens en een geschatte onder- en bovengrens) te komen. Dit zijn:

- a. Bestaande registraties van Steunpunten Huiselijk Geweld en van de Federatie Opvang, Femmes for Freedom, Stichting Steun Remigranten, en als laatste van een dossieronderzoek dat we uitvoerden bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (zie hoofdstuk vier).
- b. Omvangschattingen van de professionals bevroegd in de landelijke enquête (zie hoofdstuk vijf).
- c. Toetsing van deze omvangschatting tijdens telefonische interviews met professionals (zie hoofdstuk zeven).
- d. Omvangschattingen en bevindingen van de experts (zie bijlage 2 voor een overzicht).

In sommige buitenlandse studies naar huwelijksdwang of achterlating zijn minimale omvangschattingen vaak gebaseerd op het aantal registraties (gemelde gevallen). Toch is het toepassen van vier verschillende methoden (de zogenoemde triangulatie) een relatief nieuwe benadering voor het vaststellen van een omvangschatting. In het Duitse onderzoek van Mirbach, Schaak en Triebel (2011) is een vergelijkbare methode van onderzoek gehanteerd: ook zij hebben een enquête uitgezet, namen telefonische interviews af met professionals en raadpleegden bestaande registraties. In dit onderzoek is echter geen schatting van de omvang gemaakt, maar is alleen het aantal geregistreerde gevallen geteld.

Uitwerking van de educated guess

A Bestaande registraties huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap

De gebruikte registraties in dit onderzoek geven inzicht in hoe vaak huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap in de periode 2011 - 2012 bij deze instellingen is voorgekomen en geregistreerd. Het gaat hier dus om daadwerkelijke gevallen. Tellen we de registraties, inclusief de resultaten van het dossieronderzoek zoals beschreven in hoofdstuk 4 per thema bij elkaar op, dan komen we tot een minimale ondergrens.

	Minimale ondergrens
Huwelijksdwang	181
Achterlating	178
Huwelijkse gevangenschap	140

Bij de minimale ondergrens moeten we wel opmerken dat er mogelijk een overlap is tussen de verschillende registraties van de instellingen. Het was echter niet mogelijk deze overlap er gedurende de duur van het onderzoek uit te filteren. Slechts van een beperkt aantal instellingen zijn registraties opgenomen, omdat veel instellingen niet apart registreren op huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap. Het gaat hier enkel over de resultaten van de onderzochte instellingen. In werkelijkheid zal dit aantal dus hoger liggen. Er zullen immers ook slachtoffers zijn van huwelijksdwang, achterlating en/of huwelijksgevangenschap, die zich niet bij de onderzochte instanties hebben gemeld. We spreken daarom over een minimum aan registraties, waarvan we met enige zekerheid kunnen zeggen dat deze aantallen zich vermoedelijk in de periode 2011 - 2012 voordeden.

B Educated guess huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap: geschatte onder- en bovengrens

Na het bepalen van de minimale ondergrens hebben we, per thema, een geschatte onder- en bovengrens kunnen vaststellen. Dit gebeurde met behulp van omvangsschattingen van professionals, verkregen door de landelijke enquête. Voor huwelijksdwang hebben 210 professionals een schatting voor 2011 en 2012 gedaan. Op basis hiervan hebben we een (geschatte) onder- en bovengrens kunnen berekenen. We hebben professionals van gemeenten bevroegd die verschillen van grootte; de gemeenten zijn ingedeeld in drie categorieën: >100.000, tussen 40.000 en 100.000 en tussen 16.000 en 40.000. Gemeenten met minder dan 15.000 inwoners zijn niet meegenomen in deze *educated guess*, omdat uit dit onderzoek blijkt dat de problematiek niet of nauwelijks voorkomt in de kleinste gemeenten. Bovendien hebben professionals uit deze gemeenten weinig tot geen schattingen gedaan. Vervolgens zijn de schattingen van de professionals geëxtrapoleerd naar het aantal gemeenten per gemeentegrootte. In tabel 10.1 lichten we de uitwerking verder toe.

Tabel 10.1 Omvangschattingen huwelijksdwang van professionals per gemeente naar grootte

Aantal professionals	Gemeente grootte/ inwoners	Aantal gemeenten	Minimale gemiddelde schatting	Ondergrens	Maximale gemiddelde schatting	Bovengrens
104	> 100.000	27	4	108	8	216
66	40.000 - 100.000	83	2	166	6	498
29	16.000 - 40.000	200	2	400	6	1200
<i>Educated guess</i>				674		1914

De *educated guess* voor huwelijksdwang ligt dan volgens de professionals tussen 674 en 1914 cliënten over het jaar 2011 en 2012.

Voor het bepalen van de *educated guess* huwelijksdwang en achterlating hebben we hetzelfde rekenprincipe toegepast. Voor huwelijksdwang ligt de *educated guess* tussen de 447 en 1687 cliënten en voor achterlating tussen de 364 en 1631 cliënten.

C Toetsing van deze omvangschatting tijdens telefonische interviews met professionals

In dit onderzoek hebben we in negen gemeenten nog eens 58 professionals in verdiepende, telefonische interviews bevestigd over huwelijksdwang, achterlating en huwelijksdwang. In deze onderzoeksfase hebben we vooral gemeenten geselecteerd waarin het van tevoren duidelijk was dat dergelijke problematiek aanwezig was en dat professionals voldoende kennis en ervaring hadden op de genoemde thema's. Allereerst hebben we de gemeenten Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Eindhoven en Deventer geselecteerd. Vervolgens zijn professionals geïnterviewd van gemeenten waar relatief veel inwoners met een protestants-christelijke achtergrond wonen. Dit zijn Barendrecht, Veenendaal, Katwijk en Houten. Kijken we naar de omvangschattingen van professionals in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam, dan komen deze schattingen redelijk overeen met de registraties van de SHG's (zie hoofdstuk 4 over registraties). In Eindhoven gaven de meeste professionals aan dat zij geen goed beeld hebben van de omvang.

Opvallend is dat vooral huisartsen, leerplichtambtenaren en medewerkers van Bureaus Jeugdzorg met hun schatting in de buurt zitten van de genoemde registraties. Over het algemeen komt duidelijk naar voren dat subjectieve perceptie een omvangschatting veelal beïnvloedt; perceptie op de omvang van het probleem verschilt per professional. Ook speelt mee hoe vaak de professional in zijn dagelijkse praktijk te maken heeft met huwelijksdwang, achterlating en huwelijksdwang. De omvangschatting lijkt mede afhankelijk te zijn van het gegeven van professionals over voldoende handvatten beschikken om de problematiek te kunnen signaleren. Opvallend is dat professionals uit gemeenten met een protestants-christelijke signatuur zeggen de problematiek niet of nauwelijks te signaleren. Professionals uit deze gemeenten vertelden dat zij de problematiek vroeger meer constateerden dan nu. Dergelijke professionals geven ook aan dat er soms wel gearrangeerde huwelijken zijn, maar dat er geen sprake is van huwelijksdwang.

D Omvangschattingen en bevindingen van de experts

Tijdens dit onderzoek zijn verschillende experts gevraagd te reageren op de bevindingen op het gebied van onder meer de registraties en de *educated guess* op huwelijksdwang, achterlating en huwelijksdwang. Verschillende experts geven aan dat de relatief nieuwe termen als huwelijksdwang,

achterlating en huwelijkse gevangenschap, afwijkende resultaten voor aantallen kunnen opleveren. Deze termen zijn vaak nog niet ingeburgerd bij burgers en organisaties. Op dit moment registreren veel organisaties alleen op eengerelateerd geweld. Huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap kunnen verbonden zijn aan eengerelateerd geweld, maar dat hoeft zeker niet per definitie het geval te zijn. De experts voorzien problemen met de uitsplitsing van de termen en een mogelijke aparte registratie.

Tijdens een bijeenkomst van de expertgroep vroegen wij de experts of zij een omvangschatting voor de drie thema's konden geven, ingedeeld naar gemeentegrootte. De experts zijn ook van mening dat bekendheid met de problematiek een rol speelt bij het aantal registraties. Een toename van registraties betekent niet per definitie een toename van de problematiek, zo geven sommige experts aan.

De experts die zich aan een landelijke omvangschatting wilden wagen, hebben voor huwelijksdwang een minimale schatting aangegeven. De omvang van huwelijksdwang schatten zij op enkele honderden per jaar. Voor huwelijkse gevangenschap en achterlating deden zij een lagere schatting van enkele tientallen per jaar. De schattingen van huwelijksdwang door de experts komen redelijk overeen met het aantal registraties die we voorhanden hebben op de dit thema. Voor huwelijkse gevangenschap en achterlating lijken de omvangschattingen van de experts aan de lage kant te zijn in vergelijking met de registraties en de omvangschattingen van de professionals in de enquête.

Onderzoeksvraag 2

In dit onderzoek is niet alleen gekeken naar omvang, maar ook naar de aard van de problematiek. Om de aard in kaart te brengen onderzochten we welke achtergrondkenmerken van slachtoffers van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap te onderscheiden zijn. Hierbij letten we op zaken als geslacht, leeftijd, etniciteit, verblijfsstatus, het al dan niet behoren tot de eerste, tweede en derde generatie migrantengroep, afhankelijkheidspositie en opleidingsniveau. In dit onderzoek is ook aandacht besteed aan het vóórkomen van deze problematiek binnen protestants-christelijke, hindoeïstische en joodse gemeenschappen. Vooral in het verdiepende deel van het onderzoek hebben we gemeenten met een protestants-christelijke signatuur, zoals Veenendaal, Barendrecht en Katwijk meegenomen.

Geslacht

Huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap komen voor bij zowel mannen als vrouwen, al lijkt de problematiek vaker bij vrouwen te spelen. Uit de onderzoeksdata komt duidelijk naar voren dat professionals vooral in aanraking komen met, en dus kennis hebben van, vrouwelijke slachtoffers. Dit is deels te verklaren uit het feit dat veel hulpverlening zich vaak expliciet of impliciet richt op vrouwen, vandaar dat vooral vrouwelijke slachtoffers de weg weten te vinden naar de hulpverlening. Dit betekent echter niet dat er geen mannelijke slachtoffers, met name wat betreft huwelijksdwang, zijn. Uit Brits onderzoek bleek dat lokale hulpverleners slechts zelden mannelijke slachtoffers zagen. Bij een landelijk meldpunt kwam echter ruim veertig procent van de meldingen van mannen. Mogelijk is er dus een groep mannelijke slachtoffers die bij onze respondenten niet bekend is.

Leeftijd

Vooral jongeren (16-17 jaar) en jongvolwassenen (18-25 jaar) krijgen te maken met huwelijksdwang. Huwelijksdwang bij kinderen jonger dan 16 jaar en volwassenen ouder dan 25 jaar komt, volgens de respondenten, minder vaak voor. In het geval van achterlating moeten we allereerst opmerken dat er twee soorten slachtoffers van achterlating te onderscheiden zijn: ten eerste (ongehuwde) jongeren en jongvolwassenen die worden achtergelaten door hun ouders, en ten tweede vrouwen die, al dan niet met kinderen, worden achtergelaten door hun echtgenoot. De respondenten noemden in de telefonische interviews vaker achtergelaten jongeren tussen de 11 en 20 jaar oud (veelal rond de 16) dan achtergelaten volwassen vrouwen (20-35 jaar). Voor zover bekend komt huwelijksdwang vrijwel alleen bij volwassenen voor, de leeftijd van de slachtoffers is zeer divers.

Generatie migranten

De bevraagde professionals herkenden de problematiek van huwelijksdwang vooral binnen migrantengemeenschappen. Uit de enquête en uit de interviews met professionals kwam naar voren dat slachtoffers van huwelijksdwang en achterlating van niet-westerse afkomst vaker tot de tweede dan tot de eerste generatie migranten behoren. Volgens de bevraagde professionals kwam huwelijksdwang iets vaker voor bij niet-westerse allochtonen van de eerste generatie.

Etniciteit

Uit de onderzoeksresultaten komt naar voren dat vele verschillende etnische groepen en herkomstlanden werden genoemd waarin huwelijksdwang, achterlating en huwelijksdwang voorkomt. Marokko en Turkije werden het meest genoemd als etnische herkomst van slachtoffers. Deze uitkomst is te verklaren uit het feit dat dit de twee grootste groepen allochtonen zijn van niet-westerse afkomst in Nederland.¹ Daarnaast noemden de respondenten de volgende landen en groepen ook vaak: Afghanistan, Irak, Koerdisch, Pakistan, Somalië, en Suriname/Hindoestaans. Ook ander onderzoek toont aan dat huwelijksdwang relatief veel voorkomt binnen Surinaams-Hindoestaanse families (Nanhoe, Lünne-mann & Pels, 2013). Volgens verscheidene geënquêteerden en bevraagde professionals was de thematiek van in het bijzonder huwelijksdwang ook, zij het in mindere mate, bekend onder mensen afkomstig uit de volgende landen en groepen: Bosnië, Bulgarije, Egypte, India, Indonesië, Iran, Polen, Roemenië, Sikhs, en (relatief veel) onder Roma's. Voor landen van herkomst in gevallen van huwelijksdwang werden bovendien ook nog Malta en de Filippijnen genoemd. Daarnaast kwam naar voren dat huwelijksdwang en huwelijksdwang ook voorkomt onder autochtonen en dan vooral onder orthodox protestants-christelijken, hoewel dit maar een relatief kleine groep betrof.

Herkomstlanden van achtergelaten jongeren die genoemd werden, waren: Afghanistan, Dominicaanse Republiek, Irak, Iran, Kameroen, Marokko, Pakistan, Somalië (inclusief Somalische migranten in Kenia en Ethiopië) en Turkije. In het geval van achtergelaten vrouwen werden genoemd (in volgorde van frequentie): Marokko, Turkije, Afghanistan, Irak en Curaçao.

Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van slachtoffers van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksdwang loopt erg uiteen. Respondenten zagen dat bijvoorbeeld huwelijksdwang onder zowel hoogopgeleiden als laagopgeleiden voorkwam. Jongeren met een laag IQ of jongeren die speciaal onderwijs volgen,

¹ Op 1 januari 2014 was 11,87% van de totale Nederlandse bevolking van niet-westerse komaf, van deze groep is 2,35% van Turkse afkomst en 2,23% van Marokkaanse komaf (bron: CBS).

noemden enkele respondenten als extra kwetsbaar voor mogelijke achterlating in het land van herkomst. Dit in tegenstelling tot achtergelaten vrouwen: in die categorie werden juist vrouwen met een hbo- of academische opleiding genoemd. Dit is mogelijk te verklaren doordat hoogopgeleide vrouwen of vrouwen met een sterk netwerk (sociaal kapitaal) meer mogelijkheden hebben om hulpverlening in Nederland te bereiken of op een andere manier naar Nederland terug te keren (zie ook Carlisle, 2014: te verschijnen en Bakker, 2008).

Afhankelijkheidspositie

Verreweg het grootste aantal slachtoffers van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap verkeert in een afhankelijke financiële situatie en beschikt dus niet over een eigen inkomen. Een afhankelijke verblijfsvergunning noemden respondenten met enige regelmaat als risicofactor voor achterlating door de partner; in mindere mate hadden achtergelaten vrouwen een permanente verblijfsvergunning of de Nederlandse nationaliteit. Ook uit het rapport van Sterckx, Dagevos, Huijnk en Van Lisdonk (2014), zie ook: Sportel, 2014) blijkt dat de afhankelijke positie en verblijfsvergunning van huwelijksmigranten risicofactoren vormen voor onder andere achterlating en huiselijk geweld. Vrouwen die sociaal geïsoleerd leven, zijn bovendien extra kwetsbaar wanneer het gaat om huwelijksgevangenschap.

Religie

De bevroegde professionals noemden religie eveneens vaak als achtergrondkenmerk. Bij alle drie de thema's noemden ze slachtoffers met een islamitische achtergrond het vaakst. In mindere mate noemden ze slachtoffers met een hindoestaanse, joodse of christelijke achtergrond; onder Hindoestanen ging het dan vooral om huwelijksdwang, in mindere mate om huwelijksgevangenschap en niet of nauwelijks om achterlating. Wanneer er gesproken werd over christenen dan werd dit vooral gedaan in relatie tot situaties van huwelijksgevangenschap; dit betrof zowel orthodox protestants-christelijken als katholieken, zowel autochtone katholieken als katholieken afkomstig uit het Midden-Oosten. Respondenten noemden ook enkele gevallen van huwelijksdwang in orthodox protestants-christelijke gemeenschappen.

Onderzoeksvraag 3

In het kwalitatieve deel van dit onderzoek hebben we ook de aanleiding en de ernst van de uitgeoefende dwang nader onderzocht. Vervolgens hebben we in de nadere analyse specifieke verschijningsvormen van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap in kaart gebracht.

Aanleiding

De aanleiding van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap is lang niet altijd even duidelijk. Het kunnen combinaties zijn van verschillende factoren, vooral tradities, 'verwestern' of schending van de familie-eer, die uiteindelijk resulteren in huwelijksdwang, achterlating of huwelijksgevangenschap. Vooral bij huwelijksdwang zien we dat 'familietradities' vaak een belangrijke rol spelen. Bij deze tradities is het dan ook gebruikelijk om via een gearrangeerd huwelijk te trouwen, of om de dochter of zoon uit te huwelijken. De familie kiest een partner uit waarvan zij overtuigd zijn dat dit de beste partnerkeuze is, of zij laten de partnerkeuze beïnvloeden door reeds gemaakte afspraken met een andere familie. Ook kunnen andere (financiële) belangen een rol spelen. De familie

kan een gedwongen huwelijk ook zien als een manier om de familie-eer in stand te houden of te herstellen, of om ervoor te zorgen dat hun zoon of dochter niet verder ‘verwestert’.

Het zogenoemde ‘verwestern’ speelt veelal ook een rol bij jongeren die worden achtergelaten in het land van herkomst of een derde land. De jongeren gaan in de ogen van de familie te veel op in de westerse cultuur. Homoseksualiteit kan een rol spelen of zij gedragen zich ‘te vrij’ in de ogen van de familie. Achterlating kan ook voorkomen als het gaat om ‘wangedrag’ van de jongeren, zoals foute vrienden of crimineel gedrag. De familie komt er niet meer uit en achterlating zien zij dan als laatste of enige oplossing. Bij vrouwen die door hun echtgenoot worden achtergelaten zijn de redenen vaak minder duidelijk. Mogelijke aanleidingen voor achterlating van echtgenotes kunnen huwelijksproblemen zijn of dat de echtgenote de familie-eer heeft aangetast. Daarnaast kan achterlating een manier zijn om van de echtgenote af te komen, zodat de pleger kan hertrouwen, of er spelen economische factoren die van invloed zijn op de achterlating.

De aanleiding voor het ontstaan van huwelijksgevangenschap kan ook te maken hebben met eer en schaamte. Vooral vrouwen blijken druk te voelen om bij een partner te blijven, omdat zij volgens de redenering van de eercultuur meestal de ‘schuld’ krijgen van een mislukt huwelijk. Maar ook huwelijksdwang kan ten grondslag liggen aan huwelijksgevangenschap. Al komen we eveneens huwelijksgevangenschap tegen na een vrijwillig huwelijk; de betreffende man of vrouw weigert dan te scheiden. Tot slot kan achterlating in het land van herkomst of in Nederland een aanleiding zijn tot huwelijksgevangenschap.

Mate van dwang

Op basis van de bevindingen in dit onderzoek kunnen we verschillende situaties van dwang onderscheiden. Het gaat om een geleidelijk ‘proces van dwang’. Allereerst kan er dwang zijn bij partnerkeuze en dwang bij het sluiten van een huwelijk. Hier valt ook huwelijksdwang onder en dit speelt voornamelijk bij jongeren en jongvolwassenen. Vervolgens kan er dwang uitgeoefend worden bij het voortzetten of beëindigen van het huwelijk; hier valt huwelijksgevangenschap onder. De man of vrouw voelt zich gedwongen om het huwelijk voort te zetten of er wordt dwang uitgeoefend als de man of vrouw het huwelijk wil beëindigen. De mannen en vrouwen in deze situatie zijn doorgaans weer wat ouder en veelal minimaal enkele jaren getrouwd.

We kunnen vooral bij huwelijksdwang verschillende vormen van dwang onderscheiden om het voorgenomen huwelijk te laten voltrekken. Vooral sociale druk, psychische intimidatie, dreiging met verstoting van familie, (dreiging met) fysiek geweld, isolatie en dreiging met sturen naar land van herkomst worden als dwangmiddel ingezet bij het huwelijk.

Vervolgens kunnen de personen die huwelijksdwang ervaren op verschillende manieren omgaan met deze uitgeoefende dwang. Zo kan een persoon die huwelijksdwang ervaart, zich bij de situatie neerleggen. Het besluit om te trouwen is genomen door de ouders en/of familie en ondanks het feit dat het huwelijk tegen de wil is, vindt er geen verzet plaats. Loyaliteit tegenover de ouders en/of familie speelt hierbij een belangrijke rol. Er kan zich ook een situatie voordoen waarbij wel degelijk verzet plaatsvindt, maar het verzet geen gehoor vindt. De betrokken personen vertellen aan hun ouders of familie dat zij niet willen trouwen, maar zonder gewenst resultaat. Tot slot zien we dat bij de personen die zich verzetten tegen een voorgenomen huwelijk, de omgeving reageert met (dreiging met) het gebruik van geweld. Bij de casestudies zagen we dat de ervaringsdeskundigen die te maken hebben gehad met huwelijksdwang op één van deze drie manieren omgingen met de uitgeoefende dwang.

Afsluitend valt op dat niet enkel de personen die huwelijksdwang ervaren met dwang te maken krijgen, ook de ouders en/of familie van deze personen kunnen naast de dwang zelf uit te oefenen, deze

ook zelf ervaren. De uitgeoefende dwang hoeft dus niet enkel een persoon te raken, maar kan van invloed zijn op hele families.

Verschijningsvormen huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap

Op basis van de empirie kunnen we verschillende verschijningsvormen onderscheiden van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap. Hoewel de verschijningsvormen per thema deels overeenkomstige kenmerken hebben, verschillen zij op bepaalde kenmerken of factoren weer zo sterk van elkaar dat zij niet onder één noemer in te delen zijn.

Huwelijksdwang kent een drietal verschijningsvormen, waarbij de aanleiding van de (voorbereidende) huwelijks-handelingen de onderscheidende factor is. Allereerst *Huwelijksdwang binnen familietradities*. Hierbij is het gebruikelijk om via een gearrangeerd huwelijk te trouwen. Het gearrangeerde huwelijk hoort bij de (familie-) tradities. Ten tweede de verschijningsvorm *Huwelijksdwang omwille van belangen*. Er moet worden getrouwd met een bepaalde persoon omwille van belangen, meestal zijn deze financieel van aard. Het kan bijvoorbeeld gaan om het in de familie houden van een stuk grond. Ten derde de verschijningsvorm *Huwelijksdwang om een probleem op te lossen*. Hierbij kunnen zich verschillende ‘problemen’ voordoen. Het huwelijk wordt dan gezien als een goede oplossing om de eer van de ouders/familie in stand te houden of niet verder te beschadigen.

Bij huwelijksgevangenschap kunnen we wederom drie verschijningsvormen onderscheiden. Allereerst *Huwelijksgevangenschap binnen een relatie*. Het gaat hier veelal om zogenoemde ‘verborgen vrouwen’, vrouwen die niet weg durven bij hun man, vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld of vrouwen die bij hun man blijven vanwege de angst om de kinderen te verliezen. Ten tweede zien we de verschijningsvorm *Huwelijksgevangenschap bij een verbroken relatie vanwege beperkingen bij het ontbinden van een religieus of buitenlands huwelijk*. Scheiden is bij deze vorm vrijwel onmogelijk omdat het bijvoorbeeld als vrouw niet mogelijk is om een scheiding aan te vragen in het land van herkomst, of omdat de ex-partner en autoriteiten weigeren mee te werken. Als derde zien we een vorm van *huwelijksgevangenschap bij een verbroken relatie vanwege onvoldoende kennis, hulpverlening of financiële middelen*. Een scheiding lijkt onmogelijk, maar in de praktijk is scheiden wel degelijk mogelijk. Alleen wel met de juiste kennis, hulpverlening en/of financiële middelen. Tot slot kunnen we bij achterlating twee verschijningsvormen onderscheiden, waarbij het antwoord op de vraag ‘Wie wordt er achtergelaten?’ de onderscheidende factor is. Het gaat enerzijds om getrouwde vrouwen die door de echtgenoot worden achtergelaten en anderzijds gaat het om ongetrouwde jongeren die door ouders worden achtergelaten. Bij de achterlating van jongeren spelen meer aspecten een rol en hoeft de achterlating niet per definitie problematisch te zijn. Soms vindt de jongere het zelf ook beter om een tijdje bij zijn of haar familie te gaan wonen in het buitenland.

Onderzoeksvraag 4

In hoofdstuk 3 presenteren wij een verkenning naar bestaande internationale literatuur over de omvang en aard van huwelijksdwang. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Is het mogelijk om met bestaande kennis en onderzoek over de omvang en aard van huwelijksdwang, achterlating en huwelijksgevangenschap in andere Europese landen een vergelijking te maken met de omvang daarvan in Nederland?

Het doel van de uitgevoerde *quick scan* was de resultaten van het onderhavige onderzoek in de context te plaatsen van vergelijkbaar uitgevoerd onderzoek in enkele andere Europese landen. Voor deze vergelijking zijn de volgende landen gekozen: Denemarken, Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Noorwegen. In deze verkenning is vooral gelet op vergelijkbare cijfers en verschillen of overeenkomsten in onderzoeks- en registratiemethoden die de andere landen hanteerden.

Allereerst moet opgemerkt worden dat de drie onderwerpen van dit onderzoek naar huwelijksdwang, huwelijkse gevangenschap en achterlating in het land van herkomst, in géén van de andere Europese landen in samenhang zijn onderzocht. Daar komt bij dat de verschillende onderzoeken op deelonderwerpen moeizaam te vergelijken zijn door grote onderlinge verschillen in de gehanteerde definities, methoden en invalshoeken. Voor huwelijkse gevangenschap zijn er zelfs helemaal geen vergelijkbare empirische studies beschikbaar; voor dit laatste onderwerp is daarom überhaupt geen vergelijking naar omvang en aard te maken.

Daarnaast lieten onderzoeken uit de verschillende landen zien dat het vóórkomen van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap sterk afhankelijk is van de bevolkingssamenstelling en migratiegeschiedenis van de verschillende groepen. Buitenlandse cijfers zijn dus niet zomaar over te brengen naar de Nederlandse situatie. Zo liggen in Nederland de niet-westerse wortels van de grootste groepen ‘allochtone’ Nederlanders in Suriname, Marokko en Turkije (bron: CBS); in Denemarken is dit vooral Turkije (bron: Statistics Denmark); in Duitsland is de grootste groep van Turkse origine (bron: Statistisches Bundesamt); in het Verenigd Koninkrijk van Indiase en Pakistaanse origine (bron: UK National Statistics); en in Noorwegen betreft dit vooral Pakistaanse en Somalische Noren (bron: Statistics Norway). Bovendien werd uit de literatuurstudie duidelijk dat zowel Nederlandse als internationale studies verschillende definities hanteren, met name van huwelijksdwang en waarbij vooral het onderscheid tussen gedwongen en gearrangeerde huwelijken een discussiepunt is. Volgens Ratia en Walter is dit grijze gebied tussen gedwongen en gearrangeerde huwelijken, waar studies in alle vijf de door hen onderzochte landen (België, Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland) mee te kampen hebben, dan ook een belangrijke reden dat cijfers uit verschillende landen slechts beperkt vergelijkbaar zijn (Ratia & Walter, 2009: p.43).

Van de drie onderwerpen is ‘gedwongen huwelijken’ het onderwerp waar het meeste onderzoek naar is verricht in de geselecteerde landen. Verreweg de meeste grootschalige kwantitatieve studies naar huwelijksdwang richtten zich, net zoals deze studie, op meldingen van gedwongen huwelijken bij hulpverleners. Dit gebeurde door bestaande registraties van hulpvragen op te vragen (Noorwegen;² *Forced Marriage Unit*, Verenigd Koninkrijk), dan wel door *surveys* af te nemen onder hulpverleningsorganisaties (Verenigd Koninkrijk, Duitsland) of een combinatie van beide methoden. Een vergelijkbare landelijke infrastructuur van meldpunten voor huwelijksdwang als die van het Verenigd Koninkrijk en Noorwegen bestaat in Nederland echter nog niet. Daardoor registreert Nederland minder op deze problematiek en konden de bevraagde organisaties (vooral hulpverleners op regionaal niveau) het aantal meldingen vaak alleen bij benadering weergeven. De in Nederland beschikbare registraties betreffen vooral registraties op eengerelateerd geweld. Daarnaast wordt geregistreerd op huwelijks-

2 Registraties van gevallen van achterlating in Noorwegen betreffen alleen jongeren.

dwang en in enkele gevallen op achterlating (veelal daadwerkelijke achterlating, geen dreigende achterlating). Slechts één organisatie, Femmes for Freedom, registreert op huwelijkse gevangenschap.

Wanneer we de gebruikte onderzoeksmethoden in de onderzoeken van de andere Europese landen vergelijken met de onderzoeksmethode van dit onderzoek dan vertoont deze laatste de meeste overeenkomsten met de gebruikte methoden in Duitsland (Mirbach, Schaak, & Triebel, 2011) en het Verenigd Koninkrijk (Kazimirski et al., 2009).

Vergelijking met Nederlandse educated guess van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap

Zoals hierboven al is toegelicht, is er in deze studie gebruikgemaakt van een combinatie van verschillende onderzoeksmethoden (triangulatie) om zo tot een landelijke *educated guess* voor de onderzochte drie thema's van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in de jaren 2011 en 2012 te komen. De hiervoor gebruikte onderzoeks- en registratiedata waren: a) bestaande registraties van Steunpunten Huiselijk Geweld; b) omvangschattingen van de professionals bevroegd in de enquête; c) toetsing van deze omvangschatting tijdens telefonische interviews met professionals, en d) omvangschattingen van de experts.

Uit de bestaande registraties (a) volgde een *minimale ondergrens* voor de jaren 2011 en 2012 van 181 gevallen van huwelijksdwang, 178 gevallen van achterlating en 140 gevallen van huwelijkse gevangenschap in de periode 2011 - 2012 geregistreerd bij de onderzochte instellingen. Hierbij moeten we aantekenen dat hier dubbelingen tussen kunnen zitten.

Slechts de minimale ondergrens van huwelijksdwang (181 gevallen in 2011 - 2012) laat zich, enkel vanuit de gebruikte onderzoeksmethoden, enigszins vergelijken met de cijfers uit het Duitse onderzoek, waar in 2008 3443 gevallen van (dreigende) huwelijksdwang werden gemeld (Mirbach, Schaak & Triebel, 2011). In het Duitse onderzoek is een vergelijkbare methode van onderzoek gehanteerd: ook daar is een enquête uitgezet, zijn telefonische interviews met professionals afgenomen en zijn bestaande registraties geraadpleegd. Wanneer we deze gegevens afzetten tegen bevolkingsgrootte (Duitsland: ong. 81 miljoen inwoners; Nederland: ong. 16,5 miljoen inwoners) zien we dat in Nederland relatief (veel) minder gevallen worden gemeld. Mogelijk is dit verschil deels te verklaren doordat Nederland minder registreert op huwelijksdwang. Ook de verschillen in herkomstlanden en migratiegeschiedenis van de belangrijkste migrantengroepen en de verschillen in definities kunnen een verklaring vormen voor het feit dat in Nederland minder gevallen worden gemeld. De verschillen tussen de beide onderzoeken zijn echter te groot om aan het verschil in uitkomst conclusies te kunnen verbinden over het daadwerkelijk voorkomen van huwelijksdwang in Duitsland en Nederland.

Uit de omvangschattingen van bevroegde professionals (b) komt de volgende *geschatte bovengrens* naar voren: 1914 gevallen van huwelijksdwang; 1687 gevallen van huwelijkse gevangenschap; en 1631 gevallen van achterlating, in heel Nederland in de jaren 2011 en 2012.

Uit de onderzochte Europese landen is er enkel in het Verenigd Koninkrijk een omvangsschatting bekend uit het onderzoek van Kazimirsky et al., te weten 5000-8000 gemelde gevallen van gedwongen huwelijken in het jaar 2008 (Kazimirsky et al., 2009). Wanneer we deze afzetten tegen bevolkingsgrootte (Verenigd Koninkrijk: ong. 63 miljoen inwoners; Nederland: ong. 16,5 miljoen inwoners) lijkt de schatting voor de UK wat hoger te liggen dan voor Nederland. Opnieuw moeten we hierbij opmerken dat de migrantenpopulatie in het Verenigd Koninkrijk een heel andere samenstelling kent dan in Nederland. Bovendien bestaat er in het Verenigd Koninkrijk een andere infrastructuur voor meldingen van huwelijksdwang in de vorm van de *Forced marriage unit (FMU)* en enkele landelijk opererende NGO's.

Samenvattend kunnen we concluderen dat er geen goede vergelijking te maken is met andere landen wanneer het gaat om de omvang van de onderzochte drie thema's huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap. De redenen hiervoor zijn dat de bevolkingssamenstelling van de verschillende landen te verschillend is (onder meer door verschillen in migratiegeschiedenis), dat het ontbreekt aan vergelijkbare onderzoeken (en gebruikte onderzoeksmethoden en definities), en dat de bestaande registratiesystemen (voor hulpvragen) en de aanwezige hulpverlenings-infrastructuren te veel verschillen.

Onderzoeksvraag 5

In de laatste onderzoeksvraag gaan we in op wat de vooruitzichten op langere termijn zijn voor de problematiek van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in Nederland. Enerzijds baseren we deze toekomstige ontwikkelingen op de onderzoeksbevindingen. Zo hebben we professionals en sleutelfiguren expliciet gevraagd naar de belangrijke ontwikkelingen die zij zien op deze drie thema's. Anderzijds geven we een beeld van ontwikkelingen in beleid die ingezet zijn door de rijksoverheid in samenwerking met de gemeenten. Tot slot gaan we in op een aantal juridische ontwikkelingen die mogelijk consequenties hebben voor de aard en omvang van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap.

De professionals hebben verschillende ontwikkelingen genoemd die mogelijk invloed hebben op de toekomstige omvang en aard van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap.

- **Omvang en aard van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap**

In de interviews met de sleutelfiguren hebben we onder meer gevraagd naar de toekomstverwachtingen die zij hebben over de omvang van de drie thema's. De vraag hierbij was of de aantallen zouden afnemen, gelijk blijven of toenemen. De meeste sleutelfiguren waren van mening dat de aantallen niet zouden afnemen, omdat de problematiek zich veelal manifesteert in familietradities en in normatief gedrag binnen families; dit verandert niet zomaar.

Ander onderzoek naar partnerkeuze en huwelijksdwang (Sterkx et al., 2014) suggereert dat, mede door het zogenoemde generatie-effect, de omvang van deze problematiek mogelijk kan afnemen. Ouders van vandaag zien gearrangeerde en gedwongen huwelijken mislukken in hun omgeving. *'Ten aanzien van hun nog ongehuwde kinderen willen ze niet meer aansprakelijk zijn voor het welslagen van een huwelijk op hun instigatie'*, zo geven de onderzoekers aan. De invloed van de ouders op het keuzeproces voor een partner is desalniettemin nog groot, maar de onderhandelingsruimte en autonomie

van jongeren lijken hierin toe te nemen. Toch laat ander onderzoek zien dat ondanks dat de keuzevrijheid van jongeren toe lijkt te nemen, ontmoetingen met een potentiële partner niet (te) lang zonder consequenties mogen blijven en druk wordt uitgeoefend dat deze jonge vrouwen (en mannen) snel zullen trouwen. In een recent onderzoek van Nanhoe, Lünemann en Pels (2013) blijkt dat huwelijksdwang nog veelvuldig voorkomt binnen Surinaams-Hindoestaanse families en dat de familie de traditie van partnerkeuze voortzet.

In de meeste situaties van achterlating speelt een afhankelijke verblijfsvergunning een rol. De recente verlenging van de periode van de afhankelijke verblijfsvergunning van drie naar vijf jaar zou in de nabije toekomst deze kwetsbare groep, die mogelijk te maken krijgt met achterlating, kunnen vergroten (zie verder bij juridische ontwikkelingen).

Welke ontwikkelingen spelen een rol bij af- of toename van het aantal gevallen van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap?

- Toenemende individualisering binnen migrantengemeenschappen

Een ontwikkeling die mogelijk zal bijdragen aan een afname van het aantal gevallen van huwelijksdwang is de toenemende individualisering van verschillende migrantengemeenschappen die langer in Nederland verblijven (Storms & Bartels, 2008; Pels & De Gruijter, 2006; Sterckx et al., 2014). Toenemende individualisering en autonomie binnen migrantengemeenschappen lijken wel enigszins voorbehouden aan de jongere generatie en hoogopgeleiden. Anderzijds zien we ook een tendens van het 'naar binnen keren' van migrantengemeenschappen: Marokkaanse en Turkse jongeren laten toch weer huwelijken arrangeren, zaken worden binnenskamers geregeld (Van der Leun & Leupen, 2009).

- Stijging van het opleidingsniveau van vrouwen

Enkele respondenten en sleutelfiguren noemden ook de stijging in opleidingsniveau onder migranten, in het bijzonder het stijgende aantal hoogopgeleide vrouwen, en een stijging in de huwelijksleeftijd van met name vrouwen als belangrijke veranderende sociale factor in de keuze van een huwelijkspartner. Ander onderzoek (Pels & De Gruijter, 2006) beschrijft dat ouders van allochtone respondenten een duidelijke stempel drukken op de keuzen en kansen van hun kinderen in het onderwijs. De rol van allochtone ouders is klaarblijkelijk zeer belangrijk in het keuzeproces voor de opleiding. Pels en De Gruijter schetsen een genuanceerd beeld over in hoeverre een hoge opleiding binnen migrantengezinnen al dan niet wordt aangemoedigd. In dit onderzoek is een duidelijk onderscheid te zien tussen hoger en lager opgeleide ouders. Bij laagopgeleide ouders werd de keuze van de volgende generatie vrouwen vaak negatief beïnvloed door een beperking in de schoolkeuze op te leggen; bij hoogopgeleiden was er meer positieve keuzebeïnvloeding en werden jonge vrouwen juist aangemoedigd een vervolgopleiding te volgen.

- Sociale en politieke ontwikkelingen

Een toename van het aantal gevallen van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap ligt volgens professionals op de loer vanwege de stopgezette subsidies voor lokale, maar ook voor nationale en transnationale NGO's en zelforganisaties die zich inzetten voor deze problematiek. Daarnaast noemden zij ook het stopzetten van bijvoorbeeld wijk- of stadsdeelsubsidies voor projecten gericht op het doorbreken van het sociaal isolement van kwetsbare ouderen en vrouwen als een ontwikkeling die kan leiden tot een toename van bepaalde vormen van huwelijkse gevangenschap.

De ervaringsdeskundigen die zelf zijn achtergelaten geven aan dat de hulp van de Nederlandse ambassades van land tot land verschillend is en in sommige gevallen ook (te) beperkt is. Een van die beperkingen is bijvoorbeeld dat de kosten voor repatriëring van slachtoffers van achterlating niet gedragen worden door de Nederlandse overheid. In Noorwegen zien we het voorbeeld van een Expert Team dat functioneert onder de Noorse overheid en deze kosten vaak wel draagt.

Anderzijds verwachten sommige professionals resultaat van de campagnes die in Nederland zijn gevoerd op het terrein van huwelijksdwang, achterlating en de aandacht die Femmes for Freedom vraagt voor het thema huwelijkse gevangenschap. Betere informatie over waar mensen voor hulp terecht kunnen en betere bespreekbaarheid van het thema zouden tot een afname kunnen leiden van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap.

- **Beleidsmaatregelen**

De overheid heeft een groot aantal beleidsmaatregelen aangekondigd en ontwikkeld om huwelijksdwang en aanverwante problematiek aan te pakken. In 2013 heeft de Verkennergroep Huwelijksdwang en Achterlating een pakket aan maatregelen aangekondigd om de aanpak van deze problematiek te professionaliseren. Deze maatregelen zijn voor een deel al gerealiseerd en voor een deel nog in ontwikkeling. Het gaat om verschillende soorten maatregelen, waaronder het instellen van een landelijk knooppunt ‘Huwelijksdwang en Achterlating’, speciaal voor professionals in de hulpverlening. Het knooppunt dient als kenniscentrum en voor ondersteuning bij complexe casuïstiek.

- **Juridische ontwikkelingen**

Op verschillende terreinen is nieuwe regelgeving tot stand gebracht en aangekondigd. Per 1 juli 2013 is het strafrecht gewijzigd, waardoor het OM meer bevoegdheden heeft om op te treden tegen huwelijksdwang en huwelijkse gevangenschap. Daarnaast zijn ook huwelijksdwang en huwelijkse gevangenschap die in het buitenland plaatsvinden uitdrukkelijk strafbaar gesteld. Ook de maximumstraf op dwang is verhoogd. Het civielrechtelijke wetsvoorstel ‘tegengaan huwelijksdwang’ is op 25 maart 2014 door de Tweede Kamer aangenomen en is in het voorjaar van 2014 in behandeling bij de Eerste Kamer. Dit wetsvoorstel verplicht iedereen in Nederland, ook personen met een buitenlandse nationaliteit, zich aan het Nederlandse huwelijksrecht te houden. De huwelijksleeftijd wordt onvoorwaardelijk op 18 jaar gesteld en er komt een verbod op huwelijken tussen neef en nicht. Huwelijken die onder dwang tot stand zijn gekomen moeten gemakkelijker nietig verklaard kunnen worden. Huwelijken die op jongere leeftijd in het buitenland worden gesloten of die in het buitenland worden gesloten zonder de vrije wil van beide huwelijkskandidaten, mogen in Nederland niet langer als rechtsgeldig worden erkend. Deze wetswijzigingen zouden het voor mensen die huwelijksdwang en huwelijkse gevangenschap ervaren, makkelijker moeten maken om met toereikende hulpverlening uit hun situatie te geraken.

Enkele respondenten spraken de vrees uit dat door de recente verlenging van de periode van de afhankelijke verblijfsvergunning van drie naar vijf jaar, het aantal gevallen van achterlating zou kunnen toenemen. Door een verlenging van de periode van afhankelijkheid krijgen huwelijksmigranten een zwakkere rechtspositie dan hun Nederlandse partner. Anderzijds kan door achtergelaten vreemdelingen en hun kinderen, die tegen hun wil in het buitenland verblijven, een aanvraag worden gedaan voor voortgezet verblijf of voor voortgezet verblijf na verbreking van de relatie binnen vijf jaar na verlening van de afhankelijke verblijfsvergunning (humanitaire beleidskader).

Tot slot

Een eenduidig antwoord op welke vooruitzichten op langere termijn gelden voor de problematiek van huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap in Nederland is niet te geven. Over het algemeen kunnen we concluderen dat de *educated guess* op huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap genoeg aanleiding geeft om nog specifiek beleid op deze thema's in te zetten en te investeren in specifieke hulpverlening voor vrouwen en mannen die deze problematiek ervaren.

In eerdere onderzoeken in Nederland naar huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap is nog geen expliciete schatting gedaan van de omvang van de problematiek. In buitenlandse studies hebben we diverse cijfers voorbij zien komen (Mirbach, Schaak & Triebel, 2011; Kazimirski et al., 2009), maar deze cijfers hebben we niet kunnen gebruiken voor het doen van een gedegen schatting binnen dit onderzoek. De 'triangulatie' van ten minste vier verschillende onderzoeksmethoden (registraties, landelijke enquête, interviews met professionele hulpverleners en raadpleging van experts) binnen deze studie heeft geleid tot een gedegen omvangschatting waarop verder beleid op huwelijksdwang, achterlating en huwelijkse gevangenschap toe te spitsen is.

Colofon

Opdrachtgever	Ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid
Auteurs	Drs. E. Smits van Waesberghe Dr. I. Sportel Mr. L. Drost Dr. E. van Eijk Drs. E. Diepenbrock
Met medewerking van	S. Musa Dr. H. Jonkman T. van der Kooij Dr. S. Rutten Drs. S. Tan
Omslag Uitgave	Ontwerppartners, Breda Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via de website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-650-0

© Ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid, Den Haag 2014.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid.
Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Ministry of Social Affairs & Employment.
Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

In de Nederlandse politieke arena is er in de afgelopen jaren in toenemende mate aandacht geweest voor de problematiek omtrent huwelijksdwang, achterlating in land van herkomst en huwelijkse gevangenschap. Wat echter tot op heden ontbreekt, is een overzicht van de omvang en de aard van de problematiek. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft om deze reden de opdracht gegeven om een verdiepende studie uit te voeren. Het Verwey-Jonker Instituut heeft, in samenwerking met de Universiteit Maastricht en Femmes for Freedom, gepoogd de omvang en het karakter van deze drie verschijnselen in kaart te brengen. Vanwege de complexiteit van het probleemveld is daar onder andere een educated guess uit voortgekomen. Deze schatting van de omvang van deze kwesties is gebaseerd op registraties bij verschillende instanties en een landelijke enquête onder meer dan 500 professionals. Deze gegevens zijn vervolgens ter verificatie voorgelegd aan diverse experts uit de wetenschap en de praktijk.

